

Kitâbiyat
Book Reviews

Alim Arlı, *Oryantalizm Oksidentalizm ve Şerif Mardin*

(İstanbul: Küre Yayınları), 3. Baskı, 2014, 225 sayfa

Rahile Kızılkaya Yılmaz*

Emperyalizm, modernleşme, küreselleşme gibi kapitalist yayılmanın izdüşümleri batı dışı ülkelerde farklı sorunlara sebebiyet verirken, aynı zamanda bunlar sosyal ve siyasi alanda çeşitli değişimlerin gerçekleşmesine de neden olmaktadır. Söz konusu değişimler, özellikle Sosyolojide yaşanan önemli metodolojik problemlerden biri olan Avrupamerkezcilik'in (Eurocentrism) etkisinden kurtulmak için bazı araçların geliştirilmesine neden olmuştur. Diğer bir problem, Batı'nın tarihi ve toplumsal süreçlerinin batı dışı toplumların sorunlarını çözüme kavuşturmak maksadıyla kullanılma gayretidir. Nitekim sosyal bilimler Batı'da geliştirilmiş ve oryantalist akademiyle bilimsel olarak batı dışına bakışına entegre edilmiştir. Alim Arlı'nın Oryantalizm Oksidentalizm ve Şerif Mardin isimli eseri bu metodolojik problemleri eksene alan bir yaklaşımın ürünü olması nedeniyle önem arz etmektedir. Söz konusu kitabın yayınlandığı dönemde henüz Türkçe kaleme alınmış akademik yayınlarda örneği az olan Oksidentalizm konulu çalışmalara katkı sunması, ilgili kitabı daha önemli hale getirmektedir. Kitaba, tespit edilebildiği kadarı ile henüz yazılan bir tanıtım yazısının bulunmaması¹ eserin tarafımızdan yeniden bir araştırma notuna konu edilmesine gerekçe olmuştur.

Arlı'nın Oryantalizm-Oksidentalizm ve Şerif Mardin adlı eserinin ilk hali, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı'nda Oryantalizm ve Oksidentalizm Tartışmaları Ekseninde Şerif Mardin başlıklı

* Dr. Öğr. Üyesi, Marmara Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Hadis Anabilim Dalı, rahile.yilmaz@marmara.edu.tr

¹ Arlı'nın kitabına değil; ilgili çalışmanın ana gövdesini oluşturan Yüksek Lisans Tezine dair bir tanıtım yazısı için bk. Deniz, Faruk, "Alim Arlı - Oryantalizm ve Oksidentalizm Tartışmaları Ekseninde Şerif Mardin", *Divan: Disiplinlerarası Çalışmalar Dergisi* (2003): 221-232. Bu bir tez tanıtım yazısı olup Arlı'nın 2003 yılında Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı'nda hazırladığı Yüksek Lisans Tezini esas almaktadır.

yüksek lisans tezi olarak sunulmuş, yazarın ifade ettiğine göre kitap haline getirilirken çalışmanın bütün bölümleri yeniden kaleme alınıp düzenlenmiştir.² Tez çalışmasında mevcut olmayan dört ara inceleme, kitap çalışması sırasında sonradan dâhil edilmiştir. Eser, giriş ve sonuç bölümleri dışında kavramsal ve teorik çerçeve, oryantalizm/şarkiyatçılık, oksidentalizm/garbiyatçılık, Şerif Mardin'in epistemolojik konumu ve sosyolojik görüşleri, Şerif Mardin ve oryantalizm-oksidantalizm başlıklarını taşıyan beş ana bölümden oluşmaktadır.

Giriş bölümünde, Arlı'ya göre sosyal bilimlerin Avrupa'da özellikle XVIII. ve XIX. yüzyılda şekillenen kavramsal ve teorik düzeneği, batı dışı toplumları incelemede birçok soruna neden olmuştur. Bugün sosyal bilimlerde yaşanan en önemli metodolojik sorunlardan biri, Avrupa merkeziliğin yöntemden kavramsallaştırmaya, kavramdan paradigmaya giden süreç içinde çarpıtıcı etkilerinden kurtulmanın araçlarını geliştirmek şeklinde ortaya çıkmaktadır. Diğer bir sorun ise sosyal bilimlerdeki etkisi gittikçe yayılarak şiddetlenen bilimsellik ve bilginin değeri tartışmalarının temelinde yer alan ontoloji/epistemoloji/metodoloji düzlemleri arasındaki ilişki şekillerinin doğrudan belirlediği kavrayış tıkanmalarıdır.³

Arlı, oryantalizm ve oksidentalizmin sosyal bilim düşüncesi ve sosyal teori içinde ne anlam ifade ettiğini, keza bütün bu söylem türleri içinde Mardin'in nerede durduğu tartışmasını tümdengelsel bir yöntemle ele alacağını belirtmektedir. Bu tür bir açıklama modeli ile Mardin'in Türk modernleşmesine getirdiği yeni yaklaşımlar yanında, diğer Türk sosyal bilimcilerden epistemolojik duruş ve yöntem bakımından farklılığını göstermeyi hedeflemektedir.⁴

Kavramsal ve teorik çerçeve diye adlandırılan birinci bölümde⁵ Arlı, sunacağı çalışmasının sosyal bilimlerdeki temel sorunsallardan hareketle konu amaç hipotez ve yöntem olarak belirlemektedir. Ona göre bu sorunsalların en önemlisi, bir ontoloji düzlemine işaret ettiğini söylediği tarihsel bilinç meselesidir. Arlı, birinci bölümde çalışmanın genel amacını, sosyal bilimlerde etkisi hâlâ derinden hissedilen oryantalizm ve verimsiz karşılığı oksidentalizm tartışmaları ekseninde Mardin'in durduğu yeri tespit olarak açıklamaktadır.⁶

Sosyal bilimlerin akademik olarak kurumsallaşmaya başladığı Avrupa'nın XIX. yüzyılda oryantalizmin de belirgin bir biçimde siyasi ve

² Alim Arlı, *Oryantalizm Oksidentalizm ve Şerif Mardin* (İstanbul: Küre Yayınları, 3. Baskı, 2014), 6.

³ Arlı, *Oryantalizm Oksidentalizm ve Şerif Mardin*, 1.

⁴ Arlı, *Oryantalizm Oksidentalizm ve Şerif Mardin*, 5.

⁵ Arlı, *Oryantalizm Oksidentalizm ve Şerif Mardin*, 7-15.

⁶ Arlı, *Oryantalizm Oksidentalizm ve Şerif Mardin*, 12.

epistemik egemenliklerinin kurumlaştığı bir yüzyıldır.⁷ Arlı, çalışmasının hareket noktası olarak oryantalizm ile ona bir karşılık olarak verilen oksidentalizm tartışmaları ekseninde Mardin'in durduğu yerin tespiti ve onun görüşlerinin bu söylemlerle olan farklılıklarının nedenlerinin ortaya konulması şeklinde seçmiştir.

Oryantalizm/Şarkiyatçılık diye isimlendirilen ikinci bölüm;⁸ tarihi ve ontolojik soy kütüğü, sosyal bilimlerde oryantalizm, oryantalizme yönelik eleştiriler ve değerlendirme alt başlıklarından oluşmaktadır. Bu başlıklar altında oryantalizmin tarihi ontolojik soy kütüğü, epistemolojik duruşu, sosyal ve bireysel algılama biçimleri Edward W. Said ve Bryan S. Turner gibi önemli isimler üzerinden tetkik edilmektedir. Bu bölümde yazar, oryantalizmin tarihî serencamına dair önemli noktaları vurgulayarak nasıl anlaşılması gerektiği hususunda tespitlerde bulunmaktadır. Arlı, öncelikle bugüne dek sayısız tartışmaya konu olan oryantalizmin muayyen bir tanımının olup olmadığı ve mahiyetinin ne olabileceği üzerinde durmaktadır. O, oryantalizmi 'Batı'nın merceğinden yansıyan 'Doğu' hakkında, burada yaşayan insanların akıl edip üretmedikleri, onlara kendilerinden olmayan insanlarca sunulan bilgi olarak tanımlamaktadır. Bu bilgi öteki olarak işaretlenen dünyaya ilişkin bir şeyleri bilmektedir.⁹ Oryantalizm, 'Doğu' olarak isimlendirilen bir dünyanın hikâye edildiği bir bilgi yapısının adıdır. Gündelik hayat söyleminden edebî ve bilimsel söyleme, oradan da büyük bir düşünce geleneğine dönüşmüştür. Kısacası oryantalizm ontolojik, felsefi, zihnî, siyasî ve coğrafi düzlemleri olan bir içeriğe sahiptir ve sadece zihnî düzeyde bir kuruluş olmayıp, aynı zamanda tarihî-hegemonik bir kuruluştur ve bu yönüyle siyasî bir projedir.

Yazar, oryantalizmin kısa tarihine değinmek suretiyle Doğu-Batı ayrımının Roma imparatorluğuna kadar şimdiki gibi bir karşılığının bulunmadığını ifade etmiştir. Ancak Roma imparatorluğu Doğu ve Batı şeklinde ikiye bölününce bu ayrım, Hristiyan dünyanın zihninde yer edinmiştir. Bu bölünmenin sonrasında Batı, kendi kabuğuna çekilmiştir. Batı dünyası bu kabuğu ilk kez Haçlı seferleri ile kırmış, kendileri dışında Bizans ve İslam medeniyetlerini yakından müşahede etme imkânı yakalamışlardır. Katolik kilisesi, bu haçlı seferleri sırasında batılının zihnine öteki (yani doğu) kavramını yerleştirmiştir.¹⁰ Öyle ki Rönesans, Reform, Aydınlanma çağlarında dahi, öteki Doğu imajı sarsılmamıştır. Batı'nın merkeze alındığı dünya tasavvurunun geçmişten

⁷ Arlı, *Oryantalizm Oksidentalizm ve Şerif Mardin*, 10.

⁸ Arlı, *Oryantalizm Oksidentalizm ve Şerif Mardin*, 15-59.

⁹ Arlı, *Oryantalizm Oksidentalizm ve Şerif Mardin*, 15-16.

¹⁰ Arlı, *Oryantalizm Oksidentalizm ve Şerif Mardin*, 18.

günümüze sayısız ne kadar zarara sebebiyet verdiği unutulmaması gereken bir husustur.

Descartes ile başlayan Kartezyen felsefenin doğuşuna kadar doğu hakkındaki bilgiler kilise otoritesinin baskın (dominant) olduğu bilgilerdi. Kartezyen felsefeyle birlikte zayıflayan kilise otoritesi ile bilgi ve güç birlikteliği dünyevi iktidarların tekeline geçmiştir. Bilginin getireceği tahakküm ise sembolleri hiyerarşik bir sistem içinde kurmuş ve bunu reel politikanın diline çevirerek siyasi çıkarlar için uygun bir zemin haline getirmiştir. Bu da sömürgecilikle oryantalizm arasındaki ilişkinin genel hatlarını anlamada belirli ipuçları vermektedir. Descartes'ın metodik şüphesi ile batılı bilincin ötekisi diğer bir anlamda dilde, sosyal alanda varlık nedenine, kapitalizm ve sömürgecilikle iktisadi/dinî/coğrafi kazanma hırslarının politik yansımalarına ve son kertede hegemonik güçlerin ideolojik uğrak alanına dönüşmüştür.¹¹

Yazar, günümüzde de süregelen Doğu-Batı ayrımının temelini ontolojik bir soruna dayandığını, daha sonra bu ayrımın siyasal bir krize dönüştüğünü ifade etmiştir. Doğu-Batı ayrımının oluşmasında kartezyen rasyonalizmin etkilerinden bahsetmiştir. Buna göre Descartes'ın "Ben ki düşünüyorum, o halde varım, olmalıyım" şeklinde meşhur çıkarımından hareketle benmerkezci ve ötekileştirici bir söylem doğmuştur.

Arlı, oryantalizmi entelektüel dünya gündeminde yoğun olarak işleyen ve kendisinden çokça istifade ettiği Edward Said'i de bazı yönetsel hataları dolayısıyla eleştirmektedir.¹² Bu noktada özellikle Edward W. Said'in Batı'nın karşısına Doğu'da Arapları yerleştirmesini büyük bir hata olarak görüyor. Arlı'ya göre, Hentch'in de dediği gibi 'Batı'ya karşılık 'Doğu'da Osmanlı'nın (Türkler) konulması daha isabetli olacaktır.

Oksidentalizm konusuna tahsis edilen ve "Oksidentalizm/garbiyatçılık" başlığını taşıyan üçüncü bölüm,¹³ bir önceki bölüm gibi tarihi ve ontolojik soy kütüğü, sosyal bilimlerde oryantalizm, oryantalizme yönelik eleştiriler ve değerlendirme alt başlıklarından oluşmaktadır. Bu bölümde oksidentalizmin henüz ne'liği ve kimliği açıklığa kavuşmamış bir mesele olmadığı düşüncesinden hareketle Arlı, öncelikle oksidentalizmin mahiyetinin ne olabileceğini üzerinde durmaktadır. Yazar, Oryantalizm kadar açık bir anlama sahip olmadığından oksidentalizmin ne olduğuna dair yapılacak araştırmanın, tarihi-psikolojik bir araştırma yöntemiyle olması gerektiğini/olacağını ifade

¹¹ Arlı, *Oryantalizm Oksidentalizm ve Şerif Mardin*, 20.

¹² Arlı, *Oryantalizm Oksidentalizm ve Şerif Mardin*, 31.

¹³ Arlı, *Oryantalizm Oksidentalizm ve Şerif Mardin*, 59-81.

etmektedir.¹⁴ Arlı, Said'in oryantalizm için sıraladığı üç düzlemin oksidentalizm için de geçerli olup olamayacağını sorgulamakta ve her iksinin tarihi gelişim çizgisinin aynı olmaması sebebiyle, iki olgu arasındaki farklardan hareketle temel birtakım sorular sorarak cevaplandırmaktadır. Oksidentalizm ve oryantalist bakış açısı arasında söylemsel bir karşılıklık varsaymamız mümkün müdür? Oksidentalizm oryantalizm gibi bilgi hakkında olduğu kadar hegemonya yönünden de biçimlenmiş bir söylem midir? Oksidentalizm Edward Said'in oryantalizm üç gerçeklik düzlemlerinden biri olarak ifade ettiği tüzel bir kuruma sahip midir? gibi soruları sorarak bunlara cevaplar aramaktadır.

Oksidentalizm için akademik bir disiplin ve tüzel bir kurum düzleminde hiçbir şekilde bahsedilemeyeceği; fakat kısmen de olsa bir düşünce üslubundan bahsedilebileceği ifade edilmektedir. Yine de, oksidentalizmin düşünce üslubu ile oryantalizmin düşünce üslubu arasında derin siyasal ve ontolojik farklar olduğunun da altı çizilmektedir. Arlı'ya göre bunların başında da, oksidentalizmin sistematik bir işleyişten ve mantıksal bir bütünlükten yoksun oluşu gelmektedir. Arlı aynı bölümde ilerleyen sayfalarda oksidentalizmin, oryantalizmin simetrik bir karşılığı olup olmadığını da tartışmaktadır.¹⁵

“Şerif Mardin'in epistemolojik konumu ve sosyolojik görüşleri” başlıklı dördüncü bölümde¹⁶ ise hayat öyküsü ve eserleri, sosyal bilimlerde temel epistemolojik yaklaşımı, Osmanlı modernleşmesinin fikri kaynaklarının çözümlenmesi, Yeni Osmanlı düşüncesine doğru, Türk modernleşmesi çözümlenmesi, din sosyolojisindeki metodolojik tercihleri ve yaklaşım biçimi, Şerif Mardin'in görüşlerinin genel değerlendirmesi gibi alt başlıkları haizdir.

Arlı, Mardin'in sosyal bilimlere ve bu çalışmanın odak noktasını oluşturan Mardin ve oryantalizm-oksidentalizm ilişkisine dair bilgilere geçmeden önce kısa biyografisini aktarmaktadır.¹⁷ Aldığı eğitime, istifade ettiği kişilere ve yaptığı çalışmalara dair bilgiler içeren bu bölümün ardından sosyal bilimlerde temel epistemolojik yaklaşımı başlığı¹⁸ altında sosyal bilimlerin yapısı içinde Mardin'in hangi bilim ve bilgi anlayışlarını benimsediğini incelememiz gerektiğini ifade etmektedir. Bu hususta dikkat edilmesi gereken ilk önemli konu, Mardin'in yaptığı ilk çalışmalarında siyaset bilimi ve siyasi fikirler tarihi alanlarında mesai harcadığı olgusudur. Mardin'in epistemolojik yaklaşımını belirleyebilmek için nazar-ı dikkate alınması gereken diğer bir husus ise Russel

¹⁴ Arlı, *Oryantalizm Oksidentalizm ve Şerif Mardin*, 60.

¹⁵ Arlı, *Oryantalizm Oksidentalizm ve Şerif Mardin*, 70.

¹⁶ Arlı, *Oryantalizm Oksidentalizm ve Şerif Mardin*, 81-141.

¹⁷ Arlı, *Oryantalizm Oksidentalizm ve Şerif Mardin*, 81-85.

¹⁸ Arlı, *Oryantalizm Oksidentalizm ve Şerif Mardin*, 85.

Keat ve John Urry'nin arasındaki tartışmalardan hareket etmemiz olacaktır ki bu bize bazı temel belirlemelere ulaşma imkanı sunacaktır.

Bu bölümde genel olarak Mardin'in eserlerinden hareketle çalışmalarında takındığı tutum ve kullandığı yönteme dair analizler yer almaktadır. Arlı'ya göre Mardin'in çalışmalarında toplum ve tarih araştırmalarında sosyal eylem yapısının belirlenmesinin önemi, fikri tutumların, kültürel sembollerin ve sosyal davranış kalıplarının gündelik davranışlara etkileri, bir başka deyişle mikro-sosyolojik alanın sembol kümelerinin ve düşünce kalıplarının belirleyiciliği üzerinde yoğun bir biçimde durmakta, epistemolojik bakışının anlamacı-yorumlayıcı (analiz) olduğunu ve olayları bu çerçeveden ele aldığını söylemektedir.

Arlı'ya göre Mardin'in çalışmaları Türkiye'nin hali hazırda mevcut sosyal bilim anlayışının ötesinde olması ve incelediği meseleleri kendi içinde tutarlı bir söylem vasıtasıyla analiz edip yorumlaması, onun düşüncelerini metodolojik açıdan ele alıp açıklanmasını zahmetli bir işe dönüştürmektedir. Fakat genel anlamda Mardin'in düşüncelerinin taşıdığı gerilimler bizzat kendisinin de işaret ettiği iyiler-kötüler (just-unjust) duygu hattı üzerinde şekillenmiştir.¹⁹

Kitabın ilk dört bölümündeki teorik tartışmalar ve Şerif Mardin düşüncesinin izahıyla ilgili açıklamalardan sonra, çalışmanın beşinci ve son bölümünde “Şerif Mardin ve oryantalizm- oksidentalizm” konusuna odaklanılıyor.²⁰ Bu bölümde Şerif Mardin ve oryantalist söylem, Şerif Mardin oryantalist midir, Şerif Mardin ve oryantalizm tartışmaları dolayımında genel değerlendirme, Şerif Mardin ve Oksidentalist söylem, Şerif Mardin oksidentalist midir, Şerif Mardin ve oksidentalizm tartışmaları dolayımında kısa değerlendirme, Şerif Mardin: Oryantalizm ve oksidentalizm tartışmalarının ötesinde konularını işlenmektedir. Arlı'ya göre Şerif Mardin'in görüşlerinin oryantalist söylem ile ilişkilerini belirleyebilmek için çalışmalarının kronolojik gidişatına ve oryantalizmin bu gidişat içinde değişen anlamlarına karşılaştırmalı bir biçimde bakmak belirli kolaylıklar sağlamaktadır.

Edward Said ve diğer bazı düşünürlere göre oryantalizmin “akademik bir disiplin, bir düşünce üslubu ve tüzel bir kurum” şeklinde üç ana düzlemi bulunmaktadır.²¹ Arlı, bu görüşten hareketle Mardin'in yukarıda geçen düzlemlerle olabilecek ilişkisini belirlemek için çalıştığı kurumlar ve

¹⁹ Arlı, *Oryantalizm Oksidentalizm ve Şerif Mardin*, 136.

²⁰ Arlı, *Oryantalizm Oksidentalizm ve Şerif Mardin*, 141-211.

²¹ Arlı, *Oryantalizm Oksidentalizm ve Şerif Mardin*, 141.

çalışmalarına müracaat etmenin gerekliliğine işaret etmektedir. Bu çerçeveden bakıldığı takdirde Mardin’de akademik bir disiplin olarak oryantalizmle ilişkisinin sınırlı olduğunu, tüzel bir kurum olarak oryantalizm ile herhangi bir ilişkisinin olmadığını iddia etmektedir. Öte taraftan bir düşünce üslubu olarak oryantalist söylem ile ilişkisini anlayabilmek için eserlerine bakmanın yeterli olacağını belirtmektedir. Arlı, bu amaç doğrultusunda ele aldığı eserlerinden hareketle Mardin’in oryantalist söylem konusunda durduğu noktanın, aynı zamanda kendisini Türkiye’de bulunan diğer sosyal bilimcilerden ayıran hususiyetlerinin de ana omurgasını teşkil ettiği kanaatinde dir.²²

Arlı, Mardin’in telif ettiği ilk eserlerinden itibaren oryantalizmin dışlayıcı yaklaşımını aşmaya çalıştığını belirterek onun oryantalist perspektife sahip olmadığını vurgulamaktadır. Kitabın ilk bölümlerinde oksidentalizmin kendi toplum teorisini oryantalizm üzerinden kurmaya çalıştığı, savunmacı bir üslup benimsediği, bir tarihi ve geleneği olmadığı için gerçekçi bir söylem geliştirmesinin zorluğuna vurgu yapılmışken kitabın bu son bölümünde de teorik tartışmalara yeniden temas edilmekte bazı yeni eklemelerde bulunmaktadır.

Arlı’ya göre yüksek lisans ve doktora çalışmalarını Amerika’da tamamlayan Mardin’in bazı araştırmalarını “Doğu Çalışmaları Enstitüsü” ile bağlantılı sürdürdüğü göz önüne alınarak oryantalist akademik kurumlar ile sınırlı bir ilişkisi olduğu söylenebilir. Ancak Mardin, batılı bir bilim adamı değildir. Türk sosyal bilimcidir. Bu nedenle akademik oryantalist kurumlarla kurmuş olduğu sınırlı ilişki, tek başına anlam ifade etmemektedir. Bir düşünce üslubu olarak oryantalist söylem ile ilişkisi eserleri çerçevesinde ortaya konabilir. Tüzel bir kurum olarak oryantalizm ile ilişkisinin bulunmadığı ise açıktır. Mardin, oryantalizm eleştirisinden ziyade oryantalist söylemlerin eksik, yanlış ve ötekileştirici bakış tarzlarının aşılması gerektiğini belirtmiş ve bunun için yöntemler önermeye çalışmıştır. Bu bağlamda Türkiye’deki sosyologların içerisinde de Mardin’in oryantalist bakış açısına sahip olduğu iddiası hakikati yansıtmamaktadır. Öte yandan Mardin, Batıya dair olumsuz bir değerlendirmede bulunmamış, oksidentalizm olarak nitelendirilebilecek bir düşünce ortaya koymamıştır. Aksine oksidentalizmin anti sömürgeciliğin yanında getirdiği milliyetçi ideolojisinin yanlışlığını vurgulamıştır. Mardin’e göre toplumsal sorunları analiz etmeye çalışmayan, salt savunma ve koruma içgüdüsüyle hareket eden oksidentalizm bir tür kafa konformizmidir.²³

Yazara göre oksidentalizm paradigma, oryantalist paradigmadaki gibi analitik düşünmeyi ve çalışmayı engelleyen ötekileştirici bir üsluba sahiptir.

²² Arlı, *Oryantalizm Oksidentalizm ve Şerif Mardin*, 170.

²³ Arlı, *Oryantalizm Oksidentalizm ve Şerif Mardin*, 172-188.

Mardin'in erken döneme ait eserlerinde 'Batı' kavramı ve onunla ilişkili bazı kavramlar müsbet bir içeriğe sahiptir.²⁴ Mardin'in çalışmalarında oksidentalizm söylemindeki iki farklı dünya arasında kalma halini ve batı karşıtlığının getirdiği dar perspektifi kullanmaktan kaçınmış olduğunu görmekteyiz. Netice olarak Arlı, Mardin'in oksidentalizm üslup karşıtı bir tutuma sahip olduğunu ifade etmektedir.²⁵ Mardin, bilgi eksikliğinden kaynaklanan endişe temelli ötekileştirici tutumların yerine geleneğimizin karşılaştırmalı bir şekilde analiz edilmesi ve kendi iç dinamikleri aracılığıyla tespit edilmesi gerektiğini söylemektedir.

Arlı, sonuç bölümünde²⁶ Şerif Mardin'in görüşlerinin oryantalizm ve Oksidentalizm tartışmaları çerçevesinde ele alınan bu çalışmada vardığı kanaati şu şekilde aktarmaktadır: Mardin'in hem oryantalist hem de oksidentalizm söylemlerinin indirgemeciliğine mesafeli yaklaşımının nihai aşamada Türk siyasal/sosyal hayatının sorunlu yönlerini açıklamaya aday özgün bir paradigmatik çerçeveye ulaşmış olduğudur.²⁷ Öte taraftan resmî devlet söylemine muhalif olması, hümanist bir yorum tarzını benimsemesi gibi özelliklerinden dolayı sosyal bilimlerde mesai harcayan diğer bilim insanlarından ayrılmıştır.

Pekçoğu Türkçe kaleme alınmış veya yabancı dillerden Türkçe'ye tercüme edilmiş çalışmalardan oluşan Kaynakça²⁸ kısmında Mardin'in kitap, makale düzeyinde çalışmalarının büyük kısmını görmek mümkündür. Kitap, son olarak pek detaylı olmayan bir indeks²⁹ ile sonlanmaktadır.

Sonuç olarak Alim Arlı'nın Oryantalizm Oksidentalizm ve Şerif Mardin başlıklı eseri, Şerif Mardin, oryantalizm ve oksidentalizmi, sosyal bilim ve sosyal teori zemininde ama daha çok felsefi bir duyuş ve sosyolojik bir duruşla derinlikli bir analize tâbi tutuyor. Arlı'nın öne sürdüğü iddialar, tespitler ve son kertedeki temel vurguları, Mardin'i Türkiye'deki diğer sosyal bilimcilerde ayrıcalıklı bir yer oturtmaktadır. Ona göre Mardin, hem oryantalizmin hem de oksidentalizmin aşırılıklarından uzak durarak kendi metodolojisini geliştirmeye gayret etmektedir. Zira Mardin, oryantalist söylemin ötekici tutumunu ve oksidentalizm söylemin savunmacılığını doğru bulmamaktadır. Öte yandan oryantalizmin sömürgecilikle kurduğu irtibat sebebiyle yaptığı tahrifatın oksidentalizm ile aşamayacağını belirtmektedir.

²⁴ Arlı, *Oryantalizm Oksidentalizm ve Şerif Mardin*, 188.

²⁵ Arlı, *Oryantalizm Oksidentalizm ve Şerif Mardin*, 200.

²⁶ Arlı, *Oryantalizm Oksidentalizm ve Şerif Mardin*, 211-215.

²⁷ Arlı, *Oryantalizm Oksidentalizm ve Şerif Mardin*, 206.

²⁸ Arlı, *Oryantalizm Oksidentalizm ve Şerif Mardin*, 215-223.

²⁹ Arlı, *Oryantalizm Oksidentalizm ve Şerif Mardin*, 223-225.